

ŞARAP YASAĞININ XVI. YÜZYIL DİVANLARINDAKİ İZLERİ VE KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN DÖNEMİ ŞARAP YASAĞI

Savaşkan Cem Bahadır¹

ÖZET

İnsanlığın ilk dönemlerinden beri kullanılan içkilerden biri olup her zaman sosyal ve dinî hayatın içinde yer alan şarap, ilahî ve batıl dinlerde sıkça zikredilmiştir. İslamiyet ilk zamanlarda şarap içme konusunda bir yaptırım uygulamazken sonraları gerek ayetler gerekse hadislerle şarap içmeyi kesin bir dille yasaklamıştır. Şarap içme yasağına uymayanlara “hadd-i şü’b” ya da “hadd-i hamr” adı verilen cezalar uygulanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu, İslam hukuk sistemini kullandığı için “şarap içme” konusunda da bahsedilen yaptırımları uygulamıştır. Bazı durumlarda bu yaptırımlar padişahlar tarafından yetersiz bulunup şarap toptan yasaklanmıştır. Bu yasakların en meşhurları Kanunî Sultan Süleyman ve IV. Murat’a aittir. Bu çalışma; İslam dininin şarap hakkındaki yaklaşımlarını kısaca izah etmeyi, İslam hukukuna göre şarap içme yasağını ve bu şü’ca verilen cezaları açıklayarak divanlardan örnekler vermeyi, nihayetinde Kanunî Sultan Süleyman döneminde uygulanan şarap yasağını ve bu yasağın dönemin divanlarına yansımalarını göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şarap, şarap yasağı, ceza, İslamiyet, Eski Türk Edebiyatı, Kanunî Sultan Süleyman.

TRACE OF THE PROHIBITION OF WINE IN THE SIXTEENTH CENTURY’S DIVAN AND THE MAGNEFICENT SULEYMAN’S PROHIBITION OF WINE

ABSTRACT

Wine is the one of the drink that has been used since early days of humanity. Because of this wine is in the social and religious life. Wine is mention frequently in divine and null religions. Christianity, Judaism and the other religions doesn’t apply sanctions to believers and this religions let the believers with their conscience. At the first time of the İslamic religion for drinking wine wasn’t apply sanctions to believers but after a while verses of the Koran and hadiths sharply forbidden drinking wine. The person who didn’t adhere to rule of drinking wine was punished with called “hadd-i şü’b” or “hadd-i hamr”. Ottoman Empire was governed by Islamic rules that way empire had to administer the rule of “prohibition drinking wine”. Sometimes this rules wasn’t enough for the sultan. In this case wine was totally forbidden with the order of sultan. The well known prohibition of wine were belong to Magnificent Süleyman and the IV. Murat. In this study firstly we try to expound Islamic approach about wine and the punishment of drinking wine according to Islamic law with giving examples from divans. At the end of the study we try to enlighten Magnificent Süleyman’s prohibition of wine with the example from that age’s divan.

Key Words: Wine, wine prohibition, punishment, İslam, Classic Turkish Literature, Magnificent Süleyman.

GİRİŞ

Klasik Türk şiirinin kaynakları arasında dinî kavramlar (ayet, hadis) ve sosyal hayatta yer alan inanış-inanç ya da uygulamalar önemli bir yer kaplamaktadır. Şairlerin divanlarına bakıldığı zaman İslam dini açısından “yasak” olmasına rağmen gerek edebî gelenek ve tasavvufî anlamlar çerçevesinde gerekse de gerçek anlamıyla şarap kavramının şiirlerde sıkça kullanıldığı görülmektedir. Şarap kavramının şiirlerde kullanılması onunla birlikte kullanılan diğer kavramların da şiire girmesine sebep olmuş ve şarap, yüzlerce kelimeyle birlikte klasik edebiyat içinde kendine yer bulmuştur.²

Şarapla alakalı olarak edebiyata girmiş kavramlardan bir tanesi de “şarap yasağı”dır. Şarap yasağı, hem dinî hem ictimaî yönüyle şiirlere konu olmuştur. Şarap her ne kadar Müslümanlara yasak edilmişse de bazılarının gizli gizli şarap içtiği ve bunun neticesinde şarap içme cezasına çarptırıldığı bilinmektedir. (And, 2009: 172) Sosyal hayatta mevcut olan bu durum klasik şiirimize de yansımıştır.

Divanlar incelendiğinde şarap yasağı ile ilgili beyitlerin/şiirlerin üç ana başlık altında toplanabileceği görülmektedir. Bu başlıklar şu şekilde sıralanabilir:

- İslam’da mevcut şarap yasağının şiirlere yansımaları,
- Şarap- Ceza ilişkisinin şiire yansımaları,
- Padişah iradesiyle uygulanan şarap yasağının şiire yansımaları.

Aşağıdaki bölümde bu başlıklar sırasıyla ele alınarak divanlarda mevcut olan örnekler incelenmeye çalışılacaktır.

I. İSLAM’DA MEVCUT ŞARAP YASAĞININ ŞİIRE YANSIMASI

Şarabın içilmesi ve içildikten sonra ortaya çıkan sarhoşluk, humar gibi durumlar gerek insanlar gerekse dinler tarafından hoş karşılanmamıştır. Bu hoş gitmeyen durum hem pagan dinlerinde hem de ilahî dinlerde şarap ile ilgili olarak belirli kuralların oluşmasına sebep olmuştur. Şarap genel olarak, batıl dinlerin ayinlerinde din adamları ya da inananlar tarafından bir vecd aracı olarak kullanılmıştır. Şarap hem pagan dinlerinde hem de Yahudilik, Hıristiyanlık gibi dinlerde kesin ifadelerle yasaklanmamış, bunun neticesinde dinlerin kendi içlerinde şarap içilmesi ile ilgili yorum farklılıkları oluşmuştur. Fakat şarabın en büyük etkisi olan sarhoşluk hiçbir dinde hoş karşılanmamıştır. (Bozkurt, 2000: 455) Bahsedilen dinler şarap içilmesine hoş görü ile yaklaşırken sarhoşluğu her zaman kınamıştır.

²Ayrıntılı bilgi için bkz. Savaşkan Cem Bahadır, *16. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Şarap Ve Şarapla İlgili Unsurlar*, (İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2012.

Çalışmanın bu bölümünde İslamiyet'in şarap kavramına yaklaşımı kısaca açıklanmaya çalışılmıştır³.

İslamiyet şarap ile ilgili olarak diğer dinlerde olduğu gibi bazı açıklamalar, yorumlar ve diğer dinlerden farklı olarak yasaklar getirmiştir. İslamiyet'ten önceki dönemlerde Arap toplumu sosyal ve ekonomik şartların verdiği imkânlarla zevk ve eğlenceye düşkün bir toplum portresi çizmekteydi. Şarap, İslamiyet öncesi Arap toplumunun eğlence kültüründe geniş bir yer tutmaktaydı. Diğer toplumlarda olduğu gibi bir kısım Araplar içki içiyor bir kısmı da içki içmemeyi tercih ediyordu.

İslamiyet'in ortaya çıktığı dönemde Hicaz-Arap toplumlarında büyük miktarda içki içme alışkanlığı vardı. İslamiyet içki içme alışkanlığını diğer birçok hükümünde olduğu gibi ikna edici ve yavaş bir yöntemle önlemeye çalışmıştır. İslamiyet'te sadece Kuran ile değil hadislerle de şarap içme konusunda inananlara yol gösterilmektedir. İslamiyet'in şarapla ilgili yaklaşımı diğer dinlerde olduğu gibi ilk önce kutsal kitabı olan Kuran'da görülmektedir. Kuran'da yer alan ve şarapla ilgili olan ayetler nüzul sırasına göre aşağıda verilmiştir. Şarapla ilgili inen ilk ayet:

*“Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden hem içki, hem de güzel bir rızık edirsiniz. Elbette bunda aklını kullanan bir toplum için bir ibret vardır.”*⁴Ayetidir. Bu ayet hamrın (şarabın) yasaklanmasına doğru giden yolun ilk aşamasıdır. Mekke'de nazil olmuş bir ayettir.

Şarapla ilgili ikinci ayet;

*“Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: “Onlarda hem büyük günah, hem de insanlar için (bazı zahiri) yararlar vardır. Ama günahları yararlarından büyüktür.” Yine sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: “İhtiyaçtan arta kalanı.” Allah size âyetleri böyle açıklıyor ki düşünesiniz.”*⁵ Bu ayet Medine'de nazil olmuştur. Bu ayetin nüzul sebebi ile ilgili rivayetler şu şekildedir; *“Ayetin, başta Hz. Ömer ve Muâz b. Cebel olmak üzere bir grup sahâbînin, “Ya Resulallah! Bize şarap hakkında bir hüküm ver, çünkü şarap aklı giderip malı telef ediyor” şeklindeki müracaatları üzerine nazil olduğu ve bu ayetin ifadesinden sonra bir kısım sahâbînin içkiyi bıraktığı rivayet edilir.”* (Baktır, 2000:459) Bu ayetin Müslümanlar arasındaki etkisi ise şu şekilde olmuştur; *“Bu ayet-i kerimede de açıkça anlaşıldığına göre müminler bu iki şeyin helal veya haram yönünü sormuşlardır. Buna göre kimi içki içmeyi bırakmış kimi de içmeyi sürdürmüştür. Kimileri de “ticaretini yaparak parasından faydalanırsınız içmeyerek*

3 Diğer dinlerin şarap kavramına yaklaşımı hakkında bilgi edinmek için bkz. Jean-Robert Pitte, *Şarap ve Din*, (çev. Esra Özdoğan), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006.s. 28.; Kürşat Demirci, “İçki”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DIA), TDV. Vakfı Yay., İstanbul 2000, C. XXI, s. 457-458.

4Nahl Suresi 67. ayet.

5Bakara Suresi 219. ayet.

günahından kurtuluruz” demişlerdir. Bu ayet-i kerime ile içki yasaklanmamakla birlikte ilk kez içkinin kötülükleriyle ilgili Müslümanların konuya dair nazarı dikkati çekmiştir.”(Özer, 2010: 58.)

Kuran’da şarapla ilgili üçüncü, sarhoşlukla ilgili ilk ayet ise şu şekildedir;

“Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, bir de -yolcu olmanız durumu müstesna- cünüp iken yıkanınca kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız veyahut biriniz abdest bozmaktan gelince ya da eşlerinizle cinsel ilişkide bulunup, su da bulamazsanız o zaman temiz bir toprağa yönelip, (niyet ederek onunla) yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin. Şüphesiz Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır.”⁶ Bu ayet Medine’de nazil olmuştur. Ayette kısmî bir yasaklama görülmektedir. Ayetin inme sebebi şu şekilde anlatılmaktadır: “Rivayete göre, Abdurrahman b. Avf bazı kişileri yemeğe davet etmiş, davet esnasında misafirlere içki de ikram ettiği ve içkinin normal sonucu olarak davetlilerden bazıları içki içip sarhoş olduktan sonra namaz vakti gelince birini, diğer bir rivayette Abdurrahman b. Avf’ı akşam namazı için imam olarak öne geçirdiklerinde Kâfirun suresini yanlış olarak okumuştur. Bunun üzerine bazı sahâbiler içkiden kendileri sakınmışlar, bazıları ise, namaz vakitleri dışında sabah namazından sonra kuşluk vaktine kadar veya çoğunluğun yaptığı gibi yatsı namazını müteakip gece yarısına kadar içki içmeye devam etmişlerdir.”(Özer:59) Bu ayetten anlaşıldığı üzere şarap yasağı dar bir çerçevede tutulmuş ve gelecek olan son ayetleri beklemiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki bazı müfessirlere göre “Ayetin ifade tarzı şarabın haram olması için yeterlidir.”(Baktır:459)

Şarapla ilgili olarak Kuran’da geçen son ayetler ise şu şekildedir;

“Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.”⁷

“Şeytan, içki ve kumarla, ancak aranızda düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçiyor musunuz?”⁸Bu ayetler de Medine’de nazil olmuştur. Müfessirlerin ortak görüşü bu ayetlerin şarabı yasakladığı şeklindedir. Zaten ayetler nazil olduktan sonra Medinelilerin evlerindeki şarapları döktükleri ve şarap yapımında kullanılan kapları Hz. Muhammed’in istekleri doğrultusunda kırdıkları aktarılan rivayet arasındadır. Ayetlerin nüzul sebebine gelince; “Rivayete göre, Sa’d b. Ebî Vakkâs muhacirlerden bazı sahâbilerle ensardan da bir sahâbîyi verdiği ziyafete davet etmiştir. Yemeği yiyip şarabı da içtikten sonra sarhoş vaziyette sohbet ederlerken Sa’d b. Ebî Vakkâs Medineli’yi kızdıracak ifadeler kullanmıştır. Bir rivayette

⁶ Nisa Suresi 43. Ayet.

⁷ Mâide Suresi 90. Ayet.

⁸ Mâide Suresi 91. Ayet.

Sa'd'ın "Muhacirlerin Ensardan daha iyi olduklarını söylediği" rivayet edilmiştir. Bunun üzerine Medineli eline geçirdiği deve alt çenesi kemiğini Sa'd'ın suratına vurmuş ve burnunu kırmıştır. Bir rivayete göre de burnunu ikiye yarmıştır. Bunun üzerine Sa'd maruz kaldığı bu durumu Hz. Peygamber (s.a.v.)'e şikayet etmiştir. Şikâyete şahit olan Hz. Ömer'in şarapla ilgili Cenâb-ı Hakka yaptığı duada "Ey Allah'ım şarapla ilgili bize herkesi rahatlatacak bir açıklama indir" dediği rivayet edilmiştir." (Özer:60) "Hz. Peygamber (s.a.v.) bu ayetleri okuduktan sonra Hz. Ömer "Ya Rabbi vazgeçtik" demiştir. Bu ayet nazil olunca herkes tarafından coşkuyla karşılanmış, Medine sokaklarında tellal Hz. Resül Aleyhissalâtü Vesselâm'ın, "Allah Teâlâ şarabı haram kılmıştır. Kim elinde ondan bir şey olduğu halde bu ayet kendisine ulaşırsa onu ne içsin ne de satsın" buyurmuştur, bildirisini ilan ettikten sonra, Medine halkı evlerinde bulundurdıkları ve sakladıkları şarapları sokaklara dökmüş, ayrıca şarap yapmada ve saklamada kullandıkları kapları da Hz. Peygamber (s.a.v.)'in istekleri doğrultusunda kırmışlardır. Böylece her akıl sahibi tarafından sayısız kötülük ve zararların sebebi olduğu kabul edilen içkinin kullanımı İslam dininde açıkça yasaklanmıştır." (Özer:60)

Görüldüğü üzere İslamiyet diğer dinlerden farklı olarak şarabı kesin bir dille yasaklamış ve bu yönüyle diğer dinlerden ayrılmıştır.

İslamiyet'in diğer bir kaynağı olan hadislerden de şarabın kesin bir dille yasaklandığı anlaşılmaktadır. Hadis kitaplarında içki başlığı altında şarapla alakalı olarak bir çok hadis rivayet edilmiştir. Bu hadislerden sıklıkla kullanılanlar aşağıda sıralanmıştır.

"Sarhoşluk veren her içki haramdır."9

Resüllullah (a.s.) Efendimiz içkiyle ilgili olarak; "Sarhoş edici bütün içkiler haramdır."10

"Çoğu sarhoşluk veren içkinin azı da haramdır." 11,

"İçki, bütün kötülüklerin anasıdır."12,

"Allah içkiye, onu içene, dağıtana, satana, satın alana, üzümünü sıkana [îmal edene], kendisi için sıkıran, taşıyana ve kendisine taşınana ve parasını yiyene lanet etsin."13

İçki yasağı Kuran'ın ardından hadislerle de pekiştirilmiştir. Müfessirler arasında içkinin haram olması noktasında hiçbir görüş ayrılığı yoktur.

9 Rûdânî, *Büyük Hadis Külliyyatı Cem 'u'l-fevâid*, (çev: Naim Erdoğan), İz Yayıncılık, İstanbul, 2012. s. 243.

10 Rûdânî, *a.g.e.*,243.

11 Rûdânî, *a.g.e.*,243.

12 Rûdânî, *a.g.e.*,244.

13 Rûdânî, *a.g.e.*,246.

Klasik edebiyatın ana kaynaklarından birini oluşturan “dinî kavramlar” ve kaynaklar kendilerine çeşitli şekillerde şiirlerin içinde yer bulmuşlardır. Şarabın İslamiyet tarafından yasaklanması konusu da şairlerin dinî kavramları şiire konu etmeleri sebebiyle şiirler içinde kendine yer bulmuştur. Aşağıda İslamiyet’in uyguladığı şarap yasağını anlatan örnek beyitlere yer verilmiş ve dinî açıdan şarap yasağı ile olan ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır.

Kıldı menden ref` teklîf-i namâzı mestlik

Saldı Hak bir neş'e-i câm-i mey-i gül-gun maña (Fuzulî, g. 13/2)

Sarhoşluk, benden namaz vazifesini kaldırdı. Allah bana, gül renkli bir kadehin neşesini verdi.

Fuzulî'nin yukarıdaki beyti okuyucuyu doğrudan doğruya İslam dininde mevcut olan şarap yasağına yönlendirmektedir. Birinci mısradaki yer alan “Kıldı menden ref` teklîf-i namâzı mestlik” ifadesi yukarıdaki bölümde açıklandığı üzere şarap yasağına götüren ayetlerden biri olan “*Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, bir de -yolcu olmanız durumu müstesna- cünüp iken yıkanınca kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız veyahut biriniz abdest bozmaktan gelince ya da eşlerinizle cinsel ilişkide bulunup, su da bulamazsanız o zaman temiz bir toprağa yönelip, (niyet ederek onunla) yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin. Şüphesiz Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır.*” Nisa Suresi 43. ayete telmihte bulunmaktadır. Bu ifadeyle şair sarhoşken namaz kılınmayacağını çünkü bunun ayetle yasaklandığını dile getirmektedir. Şair, ikinci mısradaki ise şarabın tasavvufî anlamını kast ederek, kendisine Allah tarafından şarap dolu bir kadehin neşesini verdiğini söylemektedir. Bu şekilde şair aynı beyit içinde hem sarhoşken namaz kılınmayacağını söyleyerek şarabı gerçek anlamıyla kullanmış hem de “Allah tarafından şarap dolu bir kadeh neşesi” diyerek şarabın tasavvufî manasını kastetmiştir.

Göñül tâ var elüñde câm-i mey tesbîhe el urma

Nemâz ehline uyma anlaruñla durma oturma (Fuzulî, g. 241/1)

Göñül, elinde şarap kadehi olduğu sürece tespihe el sürme. Namaz ehline uyma, onlarla oturma (hatta yanlarında) durma.

Fuzulî bu beytinde de açık bir şekilde sarhoşken namaz kılınmayacağını, namazın akabinde tespihin çekilemeyeceğini dile getirerek şarap yasağını şiirine konu etmiştir.

Belâlu göñlüme mahbûb u mey gamı düşdi

Namâz u tâ'at u takvâdan ictinâb itdi (Helakî, g. 141/4)

Belalı gönlüme sevgili ve şarap sıkıntısı düştü. Namaz, ibadet ve günahlardan korunma isteği uzaklaştı.

Helakî de Fuzulî gibi sarhoşken namaza yaklaşmanın yanlış olacağını anlatmıştır. Hatta şair bu beyitte bir adım daha ileri gitmiş şarap içme fikrinin bile namaz, ibadet ve takvayı alıp götürdüğünden bahsederek İslam'daki şarap yasağını okuyucuya hatırlatmıştır.

İslam'ın bir diğer kaynağı olan hadislerin –şarap ile ilgili olanların- klasik şiire yansması “Ümmü'l-Habâ'is” kelimesi ile olmuştur. Klasik edebiyatta şiirlerde şarap anlamında kullanılan “Ümmü'l-Habâ'is”(Bahadır, 2012:71) kelimesi, Hz. Muhammed'in “*İçki, bütün kötülüklerin anasıdır.*”¹⁴hadisinden edebiyata girmiştir. Şairler, kötülüklerin anası olarak değerlendirilen şarabı, şiirlerinde kullanmıştır. Bu konuyla ilgili örnekler aşağıda sıralanmıştır. Klasik edebiyatta şairler, şarabın “kötülüklerin anası” olma sebebini, şarabın insan üzerinde yarattığı humar, sarhoşluk gibi kötü etkilere bağlamıştır. Bunun yanı sıra şairlerin “şarap kavramının” tasavvufi anlamını kastederek “ilahi aşk”ın insanda yarattığı güzel, kendinden geçirici etkilerini şiirlerde aynileştirerek değişik anlam tabakaları oluşturmak istedikleri görülmektedir. Aşağıdaki beyitlerde de bahsedilen bu durum görülmektedir.

Zatî, aşağıdaki beyitte, şarap içtiğinde şarabın kendisine zararlı bir etkisinin olmadığını hatta şarap içtiği zaman kendisinde neşe ve mutluluk bulunduğunu anlatarak atasözlerindeki –ki burada kasıt peygamberin hadisidir- ona neden kötülüklerin anası dediklerini anlamadığını ifade etmektedir.

Baňa meyden safâ togar aña lîk

Dimişler atalar ümm-ül-habâ'is (Zatî, g. 92/3)

Bana meyden safa gelir ama atalar şarap için “kötülüklerin anasıdır” demişler.

Hayalî Bey'de edebiyatta sık sık tekrar edilen “zahid-rind”¹⁵ karakterleri çerçevesinde oluşturduğu beytinde, sufînin şarabı (kötülüklerin anasını) sevmediğini ama kötülük yapma sanatında şeytana öğretmenlik yaptığını anlatmaktadır.

Sûfî-i şehîr sevmeyüb ümm-ül-habâ'isi

Öğretti fenn-i fitnede Şeytâna yolların (Hayâlî Bey, g. 22/4)

14 Rûdânî, a.g.e.,244.

15 Ayrıntılı bilgi için bkz. A. Atilla Şentürk, *Sufî yahut Zahid Hakkında*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1996.

Şehrin sofisi “kötülüklerin anasını” (şarabı) sevme(di ama) şeytana, fitne ilminin inceliklerini öğretti.

Muhibbi’de tıpkı diğer şairler gibi şarabın insanda yarattığı güzel etkilerden bahsederek şarabın neden kötülüklerin anası olduğunu anlamadığını söylemektedir.

Habâ‘isden ider mi dilleri pâk

Neden dirler aña ümm-ül-habâ‘is (Muhibbî, g. 269/2)

(Şarap)kötülüklerden gönülleri temizler mi? Neden şaraba “kötülüklerin anası” derler.

Yukarıdaki örneklerden şairlerin Kuran’da ve hadislerde mevcut şarap yasağından haberdar oldukları ve bu konuları gelenek dâhilinde şiirlerde kullandıkları görülmektedir.

II. ŞARAP- CEZA İLİŞKİSİNİN ŞİİRE YANSIMASI

İslamiyet şarabı kesin olarak yasaklamış ve her yasakta olduğu gibi yasağa uymayanlara karşı çeşitli cezaî yaptırımlar uygulamıştır. Çalışmanın bu bölümünde şarap içilmesi durumunda uygulanacak olan cezalar konu edilerek edebiyata yansımaları beyitlerle örneklendirilmeye çalışılacaktır.

İslam medeniyeti adalet sistemini tesis ederken suçları üç kısma ayırmıştır. Birinci kısım suçlar; adam öldürmek veya yaralamak olarak tarif edilmektedir. İkinci kısım suçlar; Kuran tarafından gösterilen ve Allah’a karşı işlenen suçları kapsamaktadır. Bunlar İslam’ın ve toplumun zararına dokunan yol kesme, zina, hırsızlık, zina iftirası, dinden dönme ve şarap içmek olarak belirtilmiştir. Üçüncü kısım suçlar ise taziren cezalandırılan yani cezasının devlet başkanı ya da hâkime bırakıldığı suçları kapsamaktadır.(Akbulut, 2003:167-181) Şarap içmek Allah’a karşı işlenen suçlar kapsamına girmektedir. İslam hukukunda bazı suçlar için Kuran’da belirtilmiş değişmez cezalara “hadd” denir. Hadd cezası ağır yaptırımları olduğu için söz konusu suçların hâkim önünde ispatlanması çok güç şartlara bağlanmıştır. Diğer suçlarda şikâyetçinin, devlet başkanı veya hâkimin affetme yetkisi varken “hadd” cezası gerektiren suçlarda affetme ya da şikâyet etme zorunluluğu söz konusu değildir.16 Şarap içmek Kuran’da yasaklanmış olduğu halde zina veya zina iftirasında olduğu gibi işlenen suç için konulmuş bir ceza yoktur. Şarap içme cezası “hadd-i şürb” ya da “hadd-i sekr” olarak adlandırılmaktadır. Bu suçun cezası daha sonra icma ile kabul edilmiş ve özgür insanlar için seksen, köleler için kırk değnek olarak belirlenmiştir. Cezanın uygulanması ya da uygulanmaması için çeşitli şartların oluşması gerekmektedir. Bu şartlar şu şekilde sıralanabilir:

16İlhan Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Ankara 2003, C.52 Sayı:2, s. 167-181.

1. Cezanın verilebilmesi için iki erkeğin tanıklık etmesi, şarap içen kişinin ikrarı ya da sarhoşluk halinin ispatı gerekir. Tanık yoksa ya da sarhoş içki içtiğini ikrar etmezse kişinin sarhoş olup olmadığı ağız koklanarak tespit edilir. Eğer sarhoşun ağzındaki şarap kokusu kaybolduysa hadd cezası uygulanamaz. Çünkü; suç zaman aşımına uğramış kabul edilir.

2. Hâkim cezaya karar vermeden önce suçlunun şarabı isteyerek mi yoksa zorla mı, nerede ve ne zaman içtiğini öğrenmelidir. Çünkü şarap suçluya zorla içirilmiş olabilir, şarap içildikten sonra zaman aşımına girmiş olabilir ya da içki İslam ülkesi dışında içilmiş olabilir. Bu durumlarda da hadd cezası uygulanamaz.

3. Şaraptan başka bir şey içerek sarhoş olanlar da aynı şekilde cezalandırılır.

4. İslam ülkesine yeni yerleşmiş ya da yeni Müslüman olanlar şarap içmenin yasak olduğunu bilmediklerini söylerlerse ceza almazlar.

5. Küçükler, deliler ve Müslüman olmayanlar hiçbir suretle içki içtikleri için cezalandırılmazlar.¹⁷

İslam'da mevcut iki sarhoş tanımı vardır. Hadd cezası için kişinin bu tanımlardan birine uyması gerekmektedir. Sarhoş, Ebu Hanife'ye göre erkekten kadını, gökten yeri ayıramayan kimsedir. İmameyn¹⁸'e göre ise sarhoş, konuşması makul olmayan ve sözlerini birbirine karıştıran kimsedir.

Yukarıda sayılan durumlar oluşmuş ve kişinin sarhoş olduğu ispat edilmişse bu kişiye hadd cezası uygulanırdı. Hadd cezası şu şekilde uygulanırdı: Hakkında ceza verilen suçlu erkeğe iç çamaşırlarından başka elbiseleri çıkarılır ve ceza ayakta infaz edilirdi. Eğer suçlu kadınsa elbiseleri üzerinde olmak koşuluyla diz çöker ve ceza bu şekilde uygulanırdı. Kafa, yüz gibi kolay incinir yerler hariç vücudun her türlü yerine vurulur. Darbeler ne çok şiddetli ne de çok hafif olurdu. Eğer ceza, kırbaçla uygulanıyorsa kırbacın düğünsüz olması şartı vardır.(Akbulut, a.g.m.)

Osmanlı İmparatorluğu döneminde şarap, Hıristiyan ve Yahudi halk için İslamî hukuk kurallarına uygun olarak serbest bırakılmıştır. Onların şarap üretmeleri, alıp satmaları, içmeleri serbesttir. Müslüman halk içinse şarap içmek ve satmak yasaktır. Müslüman halk için şarap "mal" olarak değerlendirilemez, çalınsa bile herhangi bir işlem uygulanmazdı. Çünkü; İslam dini şarabı yasaklamıştır. Osmanlı İmparatorluğu da İslam hukukuna uygun olarak yönetildiğinden şarap yasağı uygulamakla yükümlüydü.

¹⁷Ayrıntılı bilgi için bkz., İlhan Akbulut, **a.g.m.**

¹⁸Sözlükte "iki imam" anlamına gelen imameyn, Hanefî fakihlerinden İmam-ı Azam'ın talebeleri İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed için kullanılmaktadır.

Şarap, Müslümanlara haram olmasına rağmen bazı Müslümanların gizlice şarap içtiği bilinmektedir. Osmanlı'da şarap içmenin cezası, İslam hukukuna uygun olarak 80 değnektir. Ramazanda şarap içtiği tespit edilenlere ise daha büyük cezalar uygulanmaktaydı. Bu konu 16. Yüzyılda İstanbul adlı seyyahların anlattıklarına yer veren kitapta şu şekilde anlatılmaktadır; “*Ramazanda içki içmenin cezası daha büyüktü. Bir keresinde Rum meyhânelerinden birinde yakalanan üç genç Türk ve dört kadın ve meyhâneci eşeklere ters bindirilerek ve eşeklerin kuyruklarını tutarak sokaklarda gezdirilmişti*”(And, 2009:172), “*Ancak oruç ayı ramazanda içkili bulunanlara verilen ceza daha büyüktü. Bir kepçe kurşun eritilir, suçlunun boğazından aşağıya dökülürdü.*”(And.:232)

Yukarıda anlatılmaya çalışılan bu sosyal gerçekler divanlarımıza çeşitli şekillerde yansımıştır. Şairler, şarap-ceza kavramını şiirlerine yansıtırken ‘ases, şahne ya da muhtesip adı verilen görevlileri de şiirlerine konu ederek bir anlam bütünlüğü oluşturmaya çalışmışlardır. Çünkü şarap içildiğini tespit etmek ve cezayı uygulamak “muhtesib”in görevidir. Muhtesip; “[eskiden] belediye işlerine bakan memur, belediye memuru”(Devellioğlu, 1999:676), Ases; “*Yeniçeri ocağına bağlı geceleri asayışı sağlayan 28. bölük askerleri.*”(Yılmaz, 2010:39), Şahne; “*inzibat memuru, emniyet memuru*”(Devellioğlu.:976) anlamlarına gelmektedir. Şahnelerin en önemli görevi şehrin ya da bulunduğu mahallenin güvenliğini sağlamaktır. “*Bunların bir vakitler ahlak ve din zabıtası vazifesi gördükleri anlaşılıyor. Beyitlerin bir kısmından muhtesiblerin şarabı hem içtiklerini, hem şarabı men ettiklerini ve şarap vergisini iltizam ettikleri halde kendileri için başkalarını men’e kalkıştıklarını anlıyoruz. Bu haller her devirde görülen şeylerdir*”(Onay, 2000) Bu görevlilerin Müslüman halkın şarap içip içmediğini, nefeslerini koklayarak kontrol ettikleri de seyyahlar tarafından kitaplarda anlatılmıştır.(And:173) Aşağıda şarap, ceza ve muhtesib kavramları etrafında kurulan beyitlerin şarap-ceza ilişkisi bağlamında şiire nasıl yansıdığı örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Gonce mey içmiş yasagın tutmamış şâh-ı gülûñ

Kokayın agzın sabâ didi bu hod evkâr mest (Muhibbî, g. 203/3)

Gonca, gül şahının(dalının) yasağını dinlemeyip şarap içmiş. Saba rüzgârı, “ağzını koklayın bu zil zurna sarhoştur” dedi.

Muhibbî yukarıdaki beyitte sosyal bir gerçeği şiire aktarmıştır. Osmanlı'da Müslümanların şarap içip içmediğini kontrol etmek, ağız koklamak suretiyle muhtesibin görevidir. Beyitte goncanın, gül dalının yasağına uymayarak gizlice şarap içtiği ve bunun sabah rüzgârının şahitliği ile kanıtlandığı anlatılmıştır. Bu durumun sebebi; sabah rüzgârının goncanın ağzının şarap koktuğunu söylemesidir. Beyitte bir insan hakkında “şarap içti” ithamı, sabah rüzgarının muhtesip olarak düşünülmesi ve kişinin ağzının koklanarak suçlu bulunması canlandırılmaktadır. Gonca suçlu bulunduğu için “hadd-i sekr” cezasına çarptırılacaktır. Beyitte ceza

uygulanabilmesi için mevcut olan “yasak, ağız koklamak, şahit, muhtesip” gibi kavramlar mevcuttur. Bu kavramlar beytin “şarap ve ceza” ilişkisi çerçevesinde kurulduğunu göstermektedir. Ayrıca beyitte gül çiçeğinin, çiçeklerin şahı olduğu noktası üzerinde düşünüldüğünde “gül şahı”ndan kastın beytin sahibi Kanunî Sultan Süleyman olduğu görülebilir. Ayrıca beyitte yer alan “gül şahının yasağı” ifadesiyle çalışmanın konusunu oluşturan Kanuni’nin şarap yasağına da doğrudan doğruya göndermede bulunduğu söylenebilir.

Vaktidür kim sâkiyâ devr eylesün la’lîn kadeh

Devr-i gül vakt-i cevâni dilde yok bîm-i ‘ases (Muhibbî, g. 1223/4)

Ey saki kırmızı kadeh devretsin, çünkü (şarap içme) zamanıdır. Gül devri gençlik zamanı (ve) gönülde gece bekçisi korkusu yoktur.

Muhibbî’ye ait bu beyitte şairin, “vakt-i gül” ve “vakt-i cevâni” terkipleriyle bir ilkbahar zamanını tasvir ettiği söylenebilir. Bilindiği gibi “vakt-i gül”den kasıt bahar mevsimidir. Ayrıca “hayat”ın gençlik döneminin de insanlar için bahar mevsimi olarak düşünüldüğü bir gerçektir. Ayrıca beyitte şair kadehlerin devretme vaktinden de bahsetmektedir. Klasik edebiyat için şarap içme vakti olarak zikredilen ve en çok sevilen mevsim bahardır. Şair bahar mevsiminde genç insanların düzenlediği bir eğlence meclisi hayalini okuyucuya aktarmaya çalışmıştır. Beyitte geçen “bîm-i ‘ases” terkibi ise şarap içenlerin “ases”ten korktuklarını anlatmaktadır. Çünkü bu görevliler şarap içenleri yakalayıp kadının huzuruna çıkarmakta ve “hadd-i şürb” cezasını uygulamaktaydı. Şairin beyitte “ases korkusu yok” demesinin nedeni genç olduğu için şarap içme cezasına dayanacak gücü olması olduğu gibi, şarap yasağı olmadığı için içki denetiminin çok sıkı olmadığını ifade etmek de olabilir.

Kâdî bu demde diñleye mi müdde‘î sözün

Gül bezm-i meyde şahid-i sâhib-cemâldür (Nev‘î, g. 149/3)

Kadı bu zamanda iddiacının sözünü dinler mi? Gül, şarap meclisinde güzellik sahibinin şahididir.

Beyitte yine şarap-ceza kavramı etrafında oluşturulmuş bir anlam tabakası mevcuttur. Normal şartlarda ceza verilebilmesi için kurulacak mahkemede şikâyet sahibi, en az iki şahit ve kararı verecek olan bir hâkim olmalıdır. Şair ise çok farklı bir mahkeme tablosu oluşturmuştur. Bu mahkemede bulunan kadı, şikâyet sahibinin iddiasını dinlememektedir. İkinci mısradaki yer alan “gül, bezm-i mey, şahid” gibi kelimelerden anlaşılacağı üzere müddeinin şikâyeti “şarap içme” ile ilgili olmalıdır. Şair, kadının bu şikâyete önem vermemesinin sebebini ise şu şekilde şiire yerleştirmiştir: “Şahid” beyit için anahtar olan kelimedir. Şahid sözlüklerde “bilen, tanıyan” anlamlarına gelmekle birlikte Farsça; “güzel, sevgili” anlamlarına da gelmektedir. Kelimenin bu anlamları düşünüldüğünde gül şarap

meclisinde güzellik sahibinin sevgilisi olduğu gibi, güzellik sahibinin şahidi de olmaktadır. Yani gül, şarap içmediğine dair güzellik sahibine şahitlik etmekte ve bu sebeple de kadı şikâyetçinin iddiasını dinlememektedir. Şair bu ifadeyle değişik gibi görünen mahkeme imajını yine normal düzen içerisinde değerlendirmiş olmaktadır. Çünkü gül, mahkemede karar için dinlenmesi gereken şahittir. Onun vereceği ifade doğrultusunda kadı karar vermiş ve güzellik sahibini suçsuz bulmuştur.

Meclisde gice muhtesib-i şehri görince

Câm-ı arakı sûfî düşürdi ödi sındı (Nev'î, g. 545/4)

Sufî, gece mecliste, şehrin bekçisini görünce ödü koptu, rakı kadehini düşürdü.

Nev'î bu beyitte şarap- ceza- muhtesib kavramlarını bir arada kullanmıştır. Şair içkiden uzak durmakla övünen sufinin, muhtesibi görünce korkması ve elinde bulunmaması gereken rakı kadehini düşürerek kırması ile dalga geçmektedir. Bu beyit içki içenler arasında muhtesibin caydırıcı bir etki yaptığını göstermesi açısından dikkate şayandır.

Gonca mey içmiş kokular agzını bâd-ı seher

Dirhem-i jâleyle baş kurtarsın ol evgâr mest (Hayalî, g. 1/4)

Sabah rüzgârı şarap içmiş (olan) goncanın ağzını koklar, o sarhoş çiğ tanesi akçesiyle başını kurtarsın.

Şair beyitte; dalında ağır ağır sallanan goncayı akşamdan sabaha kadar şarap içmiş sarhoş bir şahsa benzetmektedir. Şarap içmek yasak olduğu için muhtesipler tarafından özellikle sabaha karşı -sarhoşların evlerine dönme vakti olarak düşünüldüğünden- denetlemeler yapılmaktaydı. İşte beyit muhtemelen muhtesibe yakalanan bir sarhoşun rüşvet teklif ederek kendini kurtarmaya çalışması hayalinden doğmuştur. Beyitte üzerinde sadece çiğ tanesi olduğu için “çiğ tanesi akçesini” rüşvet olarak teklif eden ve bu sayede başını kurtarmaya çalışan (gonca imajı etrafında çizilen) bir şahsın durumunu gözler önüne sermektedir. Beyitte sabah vakti goncanın ağzını koklayan birisi vardır bu kişinin “muhtesib”ten başkası olmadığını söyleyebiliriz. Yani şair sabah rüzgarını, yukarıdaki örneklerde olduğu gibi muhtesibe benzetmiştir.

İslam'da mevcut şarap yasağının klasik şiire bir diğer yansıması olarak Ramazan ayından bahsedilebilir. Ramazan ayı şarap yasağı açısından toplumda ayrı bir öneme sahiptir. Ramazan ayı, İslamiyet öncesinde bile kutsal sayılan aylardan biriydi. İslamiyet'le birlikte ramazan, oruç ayı olarak Müslümanların hayatında ayrı bir öneme kavuşmuş oldu. Şarap ile ramazan arasında mevcut olan en önemli ilişki ramazanda şarabın yasaklanması ve meyhanelerin kapatılmasıdır. Metin And'ın 16. Yüzyılda İstanbul adlı kitabında “*Ramazanda Müslümanlar her*

zaman yediklerini yer özel bir perhiz uygulamazlardı. Ancak dinleri yasakladığı halde şarap içenler bu ay süresince şarap içmemeye dikkat ederlerdi.”(And:235) diyerek bu durumu bizlere anlatmaktadır. Şarap ile ramazan arasındaki ikinci ilişki ramazanın bitişi yani yeni ayın hilalinin görülmesiyle bayramın başlaması ve şarap, meyhâne yasaklarının kalkmasıdır. Bu vakit sadece şarap içenler için değil meyhânegiler için de önemlidir. Çünkü; meyhânegiler ramazanda para kazanamamıştır. Meyhanecilerin, meyhâneye ilk gelecek müşteriye hediyeler hazırlamaları ramazan bayramına verilen önemi kanıtlar niteliktedir.(Tevfik, 1995) Bu özelliklerinden dolayı ramazan ayında şarap için kendine has bir yasaktan bahsedilebilir. Ramazan ayında uygulanan yaptırımlar şiirlerde daha çok şarabın yasaklanması ve meyhanelerin kapatılmasının ardından tekrar şaraba kavuşmanın verdiği mutluluğu anlatma yönünde yoğunlaşmıştır. Bu konuyla ilgili örneklere konu bütünlüğünü sağlamak adına dipnotta yer verilmiştir.¹⁹

Yukarıdaki örneklere bakıldığında şairlerin şarap yasağından ziyade, şarap-ceza- muhtesib- şahit ve ramazan- şarap kavramlarını şiirlerinde daha yaygın olarak kullandığı görülmektedir. Bunun bir nedeni klasik şiirde sıklıkla kullanılan kavramların benzetmeler yoluyla şaraba, muhtesibe ya da şahide benzetilmesidir.

19Aşağıda Ramazan-Şarap yasağı ilişkisini anlatan beyitlere yer verilmiştir:

Ramazân tîg-i hilâl ile şehîd oldı yine

Milket-i zevk-u-safânun şehî ‘îd oldı yine (Zatî, g.1244/1)

Ramazân, hilalin kılıcıyla yine şehit oldu. Zevk ve neşe ülkesinin şahı, tekrar bayram oldu.

Câm-ı hilâli hep bilece gördiler bu şeb

Halk-ı cihâna kıldı Hudâ rûzeyi harâm (Bâkî, k. 23/2)

Bu gece hep birlikte hilal kadehini gördüler. Allah dünyada yaşayanlara orucu haram kıldı.

Kanımı içmek diler ol lâ‘l-i mey-gûn bu gice

Rûze dutmuş gâlibâ iftâr için ister helâl (Fuzulî, g. 171/6)

Şarap renkli dudağı olan sevgili bu gece kanımı içmek ister. Galiba oruç tutmuş iftar için helal (bir şeyler) ister.

Ramazân ayı gerek açıla cennet kapısı

Ne revâ kim ola mey-hâne kapısı baglu (Fuzulî, g. 239/4)

Ramazân ayı olunca cennet kapılarının açık olması gerekir. Meyhane kapısının kapalı olması uygun mudur?

Ramazân irdi diyü oldı mey-i nâba yasag

Hayretî biz dahi şimden girü hayrân olalum (Hayretî, g. 308/5)

Hayretî, ramazan geldi diye saf şaraba yasak başladı. Artık şimdiden sonra biz hayran olalum.

Kaşın çin eylemiş dilber gazabdan buse lutf itmez

Meger mâh-ı sıyâm olmuş mey-i nâba yasag ancak (Nev ‘î g. 227/2)

Sevgili kaşını çatıp gazabından (dolayı) öpücük vermez (bunun sebebi) meğerse oruç ayının başlayıp şaraba yasak gelmesiymiş.

Temâşâ-yı ruhuñ virmez kanâ‘at öpmesek la‘lûñ

Ne hazz olur yasag iken meye bayram seyriden (Nev‘î, g. 326/3)

Yanağını seyretmek dudağımı öpmediğimiz zaman bize kafi gelmez. Bayramda şaraba yasak varken seyretmek ne büyük haz verir.

III. PADİŞAH İRADESİYLE UYGULANAN ŞARAP YASAĞININ ŞİİRE YANSIMASI VE KANUNÎ'NİN MEŞHUR ŞARAP YASAĞI

Yukarıdaki bölümlerde bahsedilen dinî yasakların yanı sıra dönem dönem çeşitli fermanlarla meyhâneler kapatılır ve şarap yasaklanırdı. Bu yasaklardan en meşhurları Kanunî Sultan Süleyman ve IV. Murat dönemindeki şarap yasaklarıdır. Çalışmada Kanunî döneminde uygulanan şarap yasağı konu edilerek örnek beyitlerle uygulanan şarap yasağı anlatılmaya çalışılacaktır.

Kanunî Sultan Süleyman, 1538 yılındaki fermanıyla İstanbul'a şarap getiren gemileri İstanbul'la Galata arasındaki limanda yaktırmış ve şarapla birlikte her türlü eğlenceyi yasaklamıştır. Meyhaneler kapatıldığı gibi bâtinî taifelerden kalenderler de sürülüp memleketten çıkarılmıştır. Kanunî bununla da yetinmeyip saray hazinesinde yer alan kıymetli sazları kırdırıp yaktırmış, birçok kıymetli sanat eseri olan kadeh ve sürahileri kırdırıp denize attırmıştır.(Onay, 1999: 419) Kanunî, o kadar ileri gitmiştir ki, Yahudi ve Hıristiyanların bile kente şarap sokmasını yasaklamıştır. Bu yasak neticesinde belirli bölgelerde yetiştirilen üzümlerden şarap yapılması yasaklanmış sadece yenilip sularının tüketilmesine izin verilmiştir.(And, 2009:174) Bu şarap yasağından sonra 1567 ve 1583'te de şarap yasaklanmıştır.

Çalışmaya konu olan Kanunî'nin 1538 yılındaki bu meşhur yasağıdır. Özellikle aşağıda yer alan ve kısaca açıklanmaya çalışılan beyitler Sultan Süleyman'ın şarap yasağını anlatması sebebiyle tarihî bir kaynak niteliği arz etmektedir. Kanunî'nin şarap yasağı Bâkî, Nev'î, Hayretî, Zatî, Yahyâ, Emrî, Mürekkeççi Enverî gibi şairlerin divanlarından takip edilebilmektedir. Bu konuda şiir yazan şairlerden özellikle Bâkî ve Nev'î'nin şiirleri dönemin şarap yasağını âdetâ tarihî birer kaynak gibi aksettirdikleri için çalışmada bu iki şairin beyitlerine geniş yer verilecektir.²⁰

²⁰Şarap Yasağı konusuyla ilgili olarak diğer şairlerin divanlarında tespit edilen beyitler aşağıdadır:

Sâkiyâ toldur elüñe al ayagı içelim

Şâh-ı 'ışk içmege itdi yasağı içelim (Hayretî, g.317/1)

Ey saki, kadehi doldur, eline al içelim. Aşk padişahı şarap içmemeye yasak koydu içelim.

Hayretî'ye ait olan bu beyitte şarap yasağı şair tarafından farklı bir şekilde işlenmiştir.

Beyitte sakinin, kadehin ve aşk padişahının olduğu bir meclis ortamı mevcuttur. Bu mecliste şarap içilmektedir. Şair burada yasağın şarap içmeye karşı değil şarabın içilmemesine karşı konulduğunu anlatarak "aşk şahı" ifadesiyle şarabın, tasavvufî manada kullanıldığını ifade etmeye çalışmıştır. Şarabın aşk olarak kabul edildiği bir mecliste tabi ki şarap içmemek mümkün değildir. Gerçek şarap yasakken, bu mecliste şarabın içilmemesi yasaktır.

Müdde'î komaz beni yanufnda kan ağlamaga

Şol Kızılbaşuñ şarâb-ı nâba yasağı gibi (Hayâlî s. 399, 17 g. 4 beyit)

Şikayetçi beni yanında üzüntümü yaşamak için bırakmaz. Tıpkı şu kızıl şapkalı muhtesibin şaraba olan yasağı gibi.

Şair beyitte yukarıda da adı geçen muhtesibi anlatmaktadır. Şair "kızılbaş" deyimini ile kırmızı şapka takan muhtesibi yani gece bekçisini anlatmaktadır. (bkz. Philip Mansel, *Konstantiniyye Dünyanın Arzuladığı Şehir 1453-1924* (çev: Şerif Erol) Everest Yayınları, 2011, s. 58.) Beyitte

Aşağıda yer alan örneklerde benzer içerikteki beyitler bir arada verilmiş ve konu bütünlüğü sağlamak adına beyitler Kanunî'nin şarap yasağındaki uygulamalara uygun olarak dört başlık altında toplanmıştır.

Şarap Yasağını Anlatan Beyitler

Çalışmanın bu bölümünde şairlerin Kanunî'nin uyguladığı şarap yasağına göndermede bulunduğu ve âdeta tarihe kaynaklık ettiği beyitleri sıralanacaktır. 16. yüzyıl divanları incelendiğinde Kanunî'nin şarap yasağı ile ilgili Bâkî ve Nev'î divanlarında çok fazla beyit olduğu görülmektedir. Konu ile ilgili beyitler aşağıda sıralanmış ve kısaca açıklanmaya çalışılmıştır.

Bâkî gözünden eyle hazer sorma leblerin

Zinhâr gâfil olma şarâbuñ yasağı var (Bâkî, g. 53/6)

Bâkî, sevgilinin dudaklarını gözünden bile sakın onları sorma. Sakın ihtiyatsız olma çünkü şarap yasağı var.

Şair bu beyitte sevgilinin dudaklarını rengi sebebiyle şaraba benzetmiştir. Fakat şarap, padişahın fermanıyla yasaklanmıştır. Şair dikkatli davranılması gerektiğini ve bırakın şarabı, sevgilinin şaraba benzeyen dudaklarının bile sorulmaması gerektiğini söylemektedir. Bâkî'yi bu kadar ihtiyatlı olmaya iten sebep ise şarap yasağının çok şiddetli olmasıdır.

Devrân ayagın söyle şikest itdi şarâbuñ

Gûyâ ki mey-i nâba gözi degdi habâbuñ (Bâkî, g. 269/1)

Zaman, şarabın kadehini öyle bir kırdı ki sanki hava kabarcığının gözü saf şaraba değdi.

Yukarıdaki beyit, halk arasında kullanılan “göz değmek ya da gözü değmek” deyimleri üzerine inşa edilmiştir. Gözü değmek; “uğursuzluk, kötülük getirdiğine inanılan kiskanç veya hayran bakışlar dolayısıyla kötü bir duruma düşmek”, anlamlarına gelmektedir. Göz değmesi ya da nazar insanların bakışlarıyla meydana gelmektedir. Halk arasında bardak, tabak gibi eşyaların durduk yere kendiliğinden kırılmasının nazara işaret ettiğine inanılır. Bâkî beyti işte bu halk inancı eşliğinde işlemiştir. Şair beyitte göz değmesi hadisesini meydana getirenin hava kabarcığı olduğunu söyleyerek kişileştirme yapmaktadır. Şair devran içinde şarap kadehinin kırılma -yani şarabın yasaklanması ve padişahın kadehleri kırdırmasının- sebebini hava kabarcığının uğursuz bakışlarıyla saf şarabı etkilemesi olarak

şikayet eden müdde'î kızıl şapkalı muhtesibe, kan ağlamakla işaret edilen kırmızı gözyaşları ise şaraba benzetilmiştir. Bu haliyle beyitte muhtesip- müdde'î ile şarap- gözyaşı ile leff ü neşr sanatı yapılmıştır. Beyitte muhtesibin şarap yasağını uyguladığı açık şekilde vurgulanmaktadır.

değerlendirmektedir. Burada bahsi geçen etki kıskançlık ya da diğer adıyla hasettir. Beyitte hava kabarcığının şarabı kıskandığı görülmektedir. Hava kabarcığı kişileştirilip bir karakterin yerini aldığına göre şarap da kişileştirilip bir karakterin yerini almalıdır. Bu durumda şarap “eğlence ve eğlence müdavimlerini” karşılamaktayken hava kabarcığı da “onları kıskanan ve eğlenceden uzak olan insanları” karşılamaktadır. Bu karakterler de divan edebiyatında karşımıza “sufi ve zahit” olarak çıkmaktadır. Bununla birlikte aşağıdaki beyitlerde de karşımıza çıkacak olan “gammazlar” ifadesi ile bu beyit arasında da bir bağlantı bulunmaktadır. Çünkü gözü değenler ve gammazlayanlar aynı şahıs ya da karakterlerdir. Beyitte geçen kadehlerin kırılması ifadesi dönemin şarap yasağını simgelerken “gözü değenler” kavramından da padişahın etrafında bulunarak onun şarap konusundaki kararını etkileyen insanlar anlaşılmalıdır.

Peymâne şikest oldı yatur haylî zamândur

Yanup yakılır hâtırı mecrûh kebâbuñ (Bâkî, g. 269/4)

Kadeh uzun zamandır kırık bir şekilde yatmaktadır. Kebapın hatırı yaralı bir şekildedir ve bu şekilde yanıp yakılmaktadır.

Bâkî yine şarap yasağından dem vurmaktadır. Kadeh kırılmıştır ve uzun bir süre geçmiştir. Şarabın yanında meze olarak yenilen kebab da bu durumdan nasibini almıştır. Kebab yaralı bir hatırla yanıp yakılmaktadır. Şarap yasağı için şarabın yanında meze olarak kullanılan kebab da eskisi kadar aranmamaktadır.

Bâkî yine saçıldı nemek bâde-i nâba

Bilsek ‘acebâ aslı nedür bu şeker-âbuñ (Bâkî, g. 269/5)

Bâkî yine saf şaraba tuz saçıldı. Acaba bu kırgınlığın aslı nedir bir bilsek.

Bâkî beytini yine bir halk inancı üzerine kurmaktadır. Bu inanışa göre “şaraba tuz katılırsa sirke olur ve haram olmazmış”(Onay, 1999:418) Beyitte şaraba tuz katılarak sirkeye dönüştürülmesine sebep olarak karşımıza şarap yasağı çıkmaktadır. Şair, şarapların tuz katılarak sirkeye dönüştürüldüğünü anlatmaktadır. “Şeker-âb” ifadesi; şarapla dönemin insanları arasında meydana gelen ve şarap yasağından doğan soğukluğun yani şaraptan uzak durup şarapla konuşmamayı (içmemeyi) kastetmektedir. Bu durum şarap yasağının beyit içine yerleştirilmesi olarak değerlendirilebilir.

Bir iki gün çekelüm cevr ü cefâsın kadehüñ

Sürevüz bir dem ola zevk u safâsın kadehüñ (Bâkî, g. 270/1)

Bir iki gün kadehin (verdiği) cefayı çekelim. Bir zaman gelir kadehin zevk ve sefasını süreriz.

Bâkî bu beyitinde de şarap yasağını konu edinmiştir. Şair birinci mısradaki şarap yasağı olduğunu bu sebeple şarap içenlerin sıkıntı çektiklerini dile getirmektedir. İkinci mısradaki ise bu dönemin günün birinde biteceğini yani şarap yasağının sona ereceğini dillendirmiştir.

Lâle-veş bâğ-ı safâda iñen açıldıgı yok

Haylî demdür göremez kimse karasın kadehüñ (Bâkî, g. 270/2)

(Kadeh) Safa bağında lale gibi çok açıldığı (için) çok uzun zamandan beri kimse kadehin karasını (tortusunu)göremez.

(Kadeh) Safa bağında lale gibi çok uzun zamandan beri gözükmeyen için kimse kadehin ayıbını göremez.

Şair beyitte lale ve kadeh arasında bir ilişki kurmuştur. Bu ilişki lale çiçeğinin kadehe benzetilmesidir. Şairin laleden kastettiği bizim bugün gelincik olarak adlandırdığımız kırmızı yapraklı, yuvarlak ve ortasında siyahlık bulunan çiçektir. Bu çiçek ile cam kadeh içindeki kırmızı şarap renk ve şekil yönüyle birbirine benzemektedir. Bâkî şarabın lalenin açıldığı mevsimde ve bağda içilmesi ile şarabın meclisler kurularak içildiği zamanı anlatmaya çalışmıştır. Ama beyitte lale uzun zamandır açılmamıştır. Bunun iki nedeni olabilir. Ya kış mevsimidir ya da çalışmanın başından beri anlatılmaya çalışıldığı gibi şarap yasağı vardır. Bu sebeple kimse kadehi ve onun meydana getirdiği ayıpları görememektedir.

Câm-ı mey böyle şikest olacağı bellü idi

Halk çokdan okumışlardı du'âsın kadehüñ (Bâkî, g. 270/3)

Şarap kadehinin kırılacağı çoktan belliydi. Çünkü halk onun duasını okumuştur.

Beyitte geçen Kadeh duası ile ilgili bilgiyi A. Talat Onay şu şekilde vermektedir; *"En'âm kitabında, duâ mecmûalarında bir kadeh duası vardır. Hatta eskiden tas ve çanakların içine duâ yazarak bununla hastaya su içirmek sûretiyle bir tedavi tarzı da vardı. Şiirimizde geçen "kadeh duâsı" tabirinin delalet ettiği mazmûn tamamıyla anlayamamıştır... Müskirat, boğazı dar bir şişeden, sürahiden kadehe dökülürken duyulan kulkul sesini ayyaşlar duâya benzetmişlerdir."* (Onay:268) Kadeh duası olarak bilinen bu dua Kenzü'l-arş adıyla da bilinmektedir. Eski dua kitaplarında bulunan ve halk arasında yaygın olarak okunan dualardan biridir. Kadeh duası ile ilgili olarak dua kitaplarında şu şekilde bir izah da mevcuttur: Hz. Peygamber Mirac'a çıktığında bir yeşil kadeh görür. Allah'ın kudreti ile havada zincirsiz duran yeşil yazı ile çevrelenmiş bir dua yazılıdır. Bu duanın bereketiyle yedi kat gökleri çıkar ve yüz binlerce hicabı geçer, Hakk'a erişir, hayran olur. Allah'tan bir nida gelir ve kendisine geçtiği gök katmanları ve hicapları arasında gözüne neyin hoş geldiği sorulur. Hz. Peygamber

gördüğü yeşil kadehin kendisine hepsinden daha latif geldiğini söyleyince Allah'tan gelen nida, görmüş olduğu o yeşilin onun (peygamberin) nuru olduğunu, orada yazılı duanın da Allah'ın kudret eliyle yerleri ve gökleri yaratmadan beş yüz sene evvel yazılmış bir dua olduğunu söyler.(Şahin, 2011:311) Ayrıca halk arasında hasta olan veya ölmek üzere olan insanların yanında Kuran okuma âdeti mevcuttur. Kuran okuyarak o insanın bir an önce ölmesi veya sağlığına kavuşması için dua edilir. Beyit işte bu bilgiler ışığında değerlendirilmelidir.

Şair, beyitte kadehin kırılmasıyla yine şarap yasağını ifade etmeye çalışmıştır. İkinci mısradan ise halk arasında şarap yasağı olacağını bilindiği gibi bir ifade çıkmaktadır. Bunun sebebi halkın şarap ve şarap içenlerden duyduğu rahatsızlık olabilir. Çünkü halk duasını okuyarak şarabın ölmesi ya da yasaklanması için çaba göstermiştir. Bu bilgilerden yine yukarıda değinilen “gammazcı” tipi ve “rint-zahit” çekişmesine ulaşılmaktadır.

Haymeler kurduğı dem kanı habâbuñ ‘ayşa

İ‘tidâl üzre görüp âb u hevâsın kadehüñ (Bâkî, g. 270/4)

Hava kabarcığının kadehin hava ve suyunu uygun görüp çadırlar kurduğı zaman nerede?

Bâkî beyitte güzel bir meclis ortamı oluşturmuştur. Bu meclis açık havada, suyun kenarında ve çadırlar altındadır. Şair bu meclis ortamını bir kadeh ve onun üzerinde oluşmuş bir hava kabarcığı ile ifade etmiştir. Şair, kadeh üzerindeki hava kabarcığını çadıra benzetmiştir. İkinci mısradan yer alan “heva” hava kabarcığını “âb” ise şarabı nitelemektedir. Şair beyti kurduktan sonra “nerede” sorusu ile bir anda beytin şeklini değiştirmiştir. Şairin bahsettiği zaman artık geçmiştir. Hava kabarcığı kadehin üstünde çadır kurmuyordur. Çünkü şarap yasağı vardır. Şarap içmek için uygun şartlar ortadan kalkmıştır.

Şarâb-ı nâbdan humlar tehî hum-hâneler tenhâ

‘Aceb hâlîlîgin buldı riyâ ehli bu meydânuñ (Bâkî, g. 279/6)

Saf şarap(olmadığı için) küpler boş, meyhaneler ıssız. Acaba riya ehli bu meydanın boşluğunu nasıl buldu?

Bâkî son iki beyti aynı anlam tabakasında ele almış gibidir. Bu iki beyitte şair şarabın yasaklandığını ve ikiyüzlülerin ya da sufilerin keyif sürdüğünü anlatmaktadır. Şair şarap yasağı olduğunu küplerin ve meyhanelerin saf şaraptan boş olması ifadesiyle anlatmaktadır. Meydanın boşluğu ifadesi ise sufinin ya da padişahı ikna ederek bu yasağı koydurtanların keyif sürdüğünü anlatır gibidir.

Şarap yasağı ile ilgili en canlı ifadeleri şiirlerinde yansıtan ikinci şair Nev’î’dir. Nev’î bu yönüyle sınıf arkadaşı olduğu Bâkî’yi neredeyse hiç aratmaz.

Nev'î'de Bâkî gibi şarap yasağını bazen doğrudan şiirlerine koymuş bazen de bu yasağı bazı simgelerle şiirlerinde yansıtmayı tercih etmiştir.

Ne assı Nev'îya ölmüş ya sag imiş çün 'kim

Hayât-ı la'lüne hasret şarâb-ı nâba yasag (Nev'î, g. 213/6)

Nev'î, dudağının hayat vericiliğine hasret ve şarap da yasaklı olduktan sonra ölmüş ya da sağ olmuş ne faydası var.

Şair bu beyitte sevgilinin hayat verici dudağına ulaşamamak ile şarabın yasaklanması arasında bir ilişki kurmuştur. Şair şaraptan ve sevgilinin dudağından uzak kalmanın ölümüne sebep olacağını anlatmaktadır. İkinci mısradan yer alan “yasag” kelimesi doğrudan şarap yasağını hatırlatmaktadır.

Bu devrünü inkisarın çekmemiş yok kimse 'âlemde

Tagılmış bezm-i encüm sâgarı mâh-ı nevün fâtık (Nev'î, g. 218/3)

Dünyada, zamanın bu kötü gidişinden (eziyet) çekmemiş kimse yoktur. Yıldızların meclisi dağılmış, hilalin kadehi kırılmıştır.

Şair bu beyitte devr, âlem, encüm, mah-ı nev kelimeleriyle okuyucuya bir gökyüzü hayali çizmektedir. Bu gökyüzü hayalinde yıldızlar bir araya gelerek meclis kuran insanlara, hilal ise şekli sebebiyle kadehe benzetilmiştir. Şair dünyada insanların çeşitli sebeplerle eziyet çektiklerini anlatarak ikinci mısraya geçiş yapmıştır. İkinci mısradan şair yerle bir olmuş bir meclis sahnesini anlatmaktadır. Bunun nedeni o dönemde uygulanan şarap yasağıdır. Şair yıldızların birbirinden ayrı durmalarını meclisin dağılarak dostların birbirinden ayrılması ve hilalin kadehinin kırık olması hadisesini şarap yasağını hatırlatacak şekilde kullanmıştır. Çünkü bir sebep yokken yıldızların meclisinin dağılması ve hilalin kadehinin kırılması söz konusu olamaz. Bu sebep de şarap yasağından başka bir şey değildir.

Mücellâ tıgınuñ âb-ı revânı Şeh Süleymân'un

Güzel sürmez mi insâf eyle çirkin câm-ı sehbânuñ (Nev'î, g. 257/1)

Süleyman Şah'ın parlak akar su gibi olan kılıcı, insaf eyleyip çirkin şarap kadehini güzel bir şekilde(buralardan) uzaklaştırmaz mı?

Nev'î bu beyitte Baki'nin “su'a-ı tıg-ı ah” terkihiyle yukarıda örnek olarak verdiğimiz beyitteki benzer bir noktadan hareket etmiştir. Şair burada doğrudan doğruya sultanın adını vererek şarap yasağını işaret etmektedir. Şaire göre sultanın “ab-ı revan” olan kılıcı çirkin şarap kadehini güzel bir şekilde (şarap yasağı ile) uzaklaştırmıştır. Beyitteki “ab-ı revan” ifadesinin Galata'da gemilerin yakılması hadisesini hatırlatır niteliktedir.

Döküp hâke şarâbı şişesini çaldılar taşa

Büti sındı dirîğa şehir içinde mey-perestânunı (Nev'î, g. 257/3)

Şaraba tapanın, şarabını yere döküp şişesini taşa vurdular. Eyyahlar olsun ki onun putunu kırdılar.

Şair bu beyitte şarap yasağını put-perest bir insanın inanç sistemleri üzerinden anlatmaktadır. Bilindiği üzere puta tapan insanlar için ibadet ettikleri heykel neden yapılmış olursa olsun kutsaldır. Onların kırılmaları en büyük günahlardan biridir. Kaza ile bir put kırılrsa ona inanan insanın başına uğursuz şeylerin geleceği inancı yaygındır. İşte şair buradan hareketle şarap içen insanları şaraba ibadet eden adeta ona tapan insanlar olarak değerlendirmiştir. Şarap şişe içinde olduğu için şarabın put haline (elle tutulur, gözle görülür) gelmiş şekli şarap şişesidir. Şair şarabın yere döküldüğünü, şişesinin taşlara çalınarak kırıldığını anlatmaktadır. Bu durum şaire göre mey-perestlerin putunun kırılması durumu gibidir. Şair adını anmadan şarap yasağının, şarap içenler üzerinde böyle bir etki yarattığını anlatmaktadır.

Esb-i tâzîler kümeyt-i bâde gibi pâ-y-best

‘Arsayı hâlî bulup her leng meydân almada (Nev'î, g. 422/6)

Arap atları, siyaha çalan kırmızı şarap gibi ayakları bağlı (olduğu için) meydana boş bulan topal atlar ortaya atılmaktadır.

Yukarıdaki beyitte şair kullandığı kavramlarla Kanunî Sultan Süleyman'ın uyguladığı şarap yasağını anlatmaktadır. Şarap ayağı bağlı Arap atları olarak hayal edilmiş yani yasaklanmıştır. Onun yokluğunda meydana topal atlar yani şarap yerine kullanılabilir (kahve, boza, afyon gibi) keyif verici içecekler doldurmuştur. Bu durum şair tarafından önceki beyitlerde de anlatılmıştır.

Kalb-i ‘âşık gibi vîrân itdiler meyhaneyi

Bî-vefâlar ‘ahdine döndürdiler peymâneyi (Nev'î, g. 469/1)

Meyhaneyi aşığın kalbi gibi harap ettiler. Kadehi de vefasızların sözleri gibi (ters) döndürdüler.

Beyitte şair, meyhaneyi aşığın kalbine benzetmiştir. Aşığın kalbi nasıl sevgiliden uzak kalmanın hasretiyle viran olmuşsa meyhaneler de şarap yasağı zamanında sevgilisi yani şarabı yanında olmayan âşıklar gibi olmuştur. Doğu kültüründe kadehe kutsallık atfedildiğinden kadeh elden bırakılmazdı. Kadeh kullanılmayacağı zaman ters çevrilirdi.(Bahadır:413) Şairler kadehin ters dönmesi ile talihin ters dönmesini kastetmişlerdir.(Bahadır:413) İşte şair vefasız insanların sözüyle kadehin ters döndürülmesini yani şarabın yasaklanmasını anlatmaya çalışmıştır. “Bi-vefalar”dan kastın padişahın etrafında yer alan ve şarabın yasaklanmasını isteyen insanlar olduğu düşünülebilir.

La‘l-i cânân gibi gözlerden nihân oldu şarâb

Çeşm-i dilber gibi bîmar itdiler mestâneyi (Nev'î, g. 469/3)

Şarap sevgilinin dudakları gibi gözlerden saklandı. Sarhoşları, sevgilinin gözlerinin (hasta ettiği) gibi hasta ettiler.

Şair beyitte şarap yasağını, sevgili unsurlarını zikrederek anlatmaktadır. Sevgilinin dudakları âşıktan uzaktır, ondan gizlidir, örtülüdür. Âşık sevgilinin dudaklarını göremez, çünkü “mim” gibidir, nerdeyse yoktur. Sevgilinin gözü ise hışımlı yan bakışı sebebiyle âşığı kendinden geçirir hatta hasta eder. Şair işte bu şiirsel gerçeklerden hareketle şarabın sevgilinin dudağı gibi gözlerden saklandığını ve bu durumun sarhoşları, âşıkların sevgilinin gözünden hasta olması gibi bir hale koyduğunu anlatmaya çalışmıştır. Şair, şarap ile sevgilinin dudağı, âşık ile sarhoşların davranışları arasında benzerlik (Bahadır:103) ilişkileri kurmuştur.

Korkarın eyler şikeste dâver-i devr-i kazâ

Sagâr-ı mînâ diyü bu günbed-i vîrâneyi (Nev'î, g. 469/4)

Korkum, zamanın hüküm sahibinin şarap kadehi diye harap gökyüzünü kırmasıdır.

Nev'î bu beyitte hem şarap yasağının şiddetini hem de Kanunî'nin sinirli mizacını dile getirmektedir. Şair korkusunun sebebini şu şekilde açıklamaktadır. Padişah, şarap ve eğlence yasağını çok sıkı bir şekilde uygulatmaktadır. O kadar ki Kanunî saraydaki değerli kadehlerden tutun da musiki aletlerine kadar her şeyi kırdırması veya parçalatarak denize attırmasıdır.(Onay:420) Padişahın şarap yasağı döneminde üzüm bağlarını söktürdüğü de kaynaklarda yazılıdır.(And:172) Bu durum bize Kanunî'nin şaraba karşı olan öfkesini gösterir niteliktedir. Nev'î de beyitte bu öfkenin, şiirlerde dönen bir kadeh olarak tasvir edilen gökyüzüne zarar verebilecek derecede etkili olabileceğinden bahsetmiş ve korkusunu dile getirmiştir.

Ser-i hâkîde hevâ-yı mey ü peymâne tehî

Pür-safâ bezm-i riya kâse-i kâşâne tehî (Nev'î, g. 475/1)

Toprağın başında şarap hevesi ve kadeh boş. Riya meclisi safâ dolu süslü kadeh ise boş.

Beyitte yer alan “ser” kelimesi, başkan anlamında düşünüldüğünde şairin ser-i haki tamlamasıyla anlatmaya çalıştığı kavramın padişah olduğu sonucuna varabiliriz. Bu durumda beyit Kanunî'yi ve döneminde uygulanan şarap yasağını anlatır hale gelmektedir. Şair, padişahın aklında şarap ve kadehin olmadığını bu sebeple şarap yasağının uygulandığını anlatmıştır. Yukarıdaki beyitlerden hareketle şairin riya meclisi olarak kahvehanelerden bahsettiğini savunabiliriz. Bu durumda kahvehaneler riya ehlinin toplantı mekânları haline gelmektedir. Kahvehaneler dolu olunca meyhaneler şarap yasağı sebebiyle boştur, kadehler boştur.

Mestler na'ra vü âh itmez olaldan kaldı

Tâc-ı sūfî gibi bu günbed-i vîrâne tehî (Nev'î, g. 475/2)

Sarhoşlar nara atmaz ve ah etmez olduklarından beri, bu harap gökyüzü sufinin kafasındaki külah gibi boş kaldı.

Şair bu beyitte sarhoşların nara atmadığını ve feryat etmediğini anlatmaktadır. Sarhoşların olağan hallerinden farklı davranmasının sebebi şarap yasağı olmalıdır. Bu sebeple sarhoşlar içki içmemekte ve sarhoş olup nara atamamaktadır. Şâir de bu sebeple dünyanın sufinin başındaki külah gibi boş olduğunu anlatmaktadır.

Gûşın çemende nagme-i bülbül pür eyledi

Nev'î işitmez oldu şarâbın yasagını (Nev'î, g. 478/5)

Çayırda bülbül sesleri Nev'î'nin kulağını doldurduğu için şarap yasağını işitmez oldu.

Şair beyitte şarabın yasak olduğunu açık şekilde dile getirmektedir. Şarap yasaklanmıştır. Beyitten anlaşıldığına göre bu yasak halka bağırılarak ilan edilmiştir. Şair ise yasağı içinde bulunduğu ortam dolayısı ile –ki muhtemelen sazlı sözlü bir meclis eğlencesi kastedilmektedir- duy(a)mamaktadır. Bu sebeple şarap içmeye devam etmektedir.

Yukarıdaki örneklerde şarap yasağının şiirlere ne kadar canlı bir şekilde yansıdığı görülmektedir. Beyitlerde bahsi geçen yasağın dinî olarak emredilen şarap yasağı olmadığı da çok açıktır. Bu durum beyitlerde bahsi geçen yasağın Kanunî'nin fermanıyla başlayan şarap yasağı olduğunu göstermektedir.

B. Galata'da Gemilerin Yakılmasını Anlatan Beyitler

Kanunî döneminde uygulanan şarap yasağında yankı bulan olaylardan biri, belki de en önemlisi şarap taşıyan gemilerin Galata'da yakılmasıdır. Şairler bu olayı da şiirlerine en canlı ifadelerle aktarmışlardır.

Raht u bahtın zevrâkuñ hışm ateşine yakmaga

Vardılar gammâzlar şâh-ı cihâna çakdılar (Bâkî, g. 117/3)

Kadehin ziynet ve bahtını (onun) gazap ateşine yaktırmak için gammazlar cihan padişahına haber uçurdular.

Kayığın ziynet ve bahtını (onun) gazap ateşine yaktırmak için gammazlar cihan padişahına haber uçurdular.

Bâkî yukarıdaki beytinde doğrudan doğruya Kanunî'nin şarap yasağını anlatmaktadır. Bu yasak sırasında şarap taşıyan gemilerin yakıldığı ve değerli kadehlerin kırıldığı konusuna yukarıda değinilmişti. Şair, sultanın gemileri ya da

ikinci anlamıyla kadehleri yaktırmasına sebep olarak gammazları göstermektedir. Beyitte dikkati çeken unsur ise “gammaz” kavramıdır. Şair, Kanunî'nin Galata'da gemileri yaktırma kararına o dönemde yaşayan ve padişahın etrafında bulunan insanların etki ettiklerini dile getirmektedir.

Bâkıyâ kılsun mu'attar bezm-i âfâkı nesîm

Pâdişâhuñ micmer-i 'adlinde sandal yakdılar (Bâkî, g. 117/5)

Ey Bâkî, padişahın adalet buhurunda sandal ağacı yaktı(kları için) hafif esen rüzgar, ufukların meclisini güzel kokulu hale getirir.

Şair bu beyitte de o dönemin şarap yasağını kelimelelerin içine gizlemiştir. Yukarıda da değinildiği gibi Kanunî o dönemde sadece şarap içmeyi değil eğlenceyi de yasaklamış ve sarayda bulunan değerli kadehleri denize attırmış, musiki aletlerini yaktırmıştır.(And, 2009:173) Bâkî beyitte işte bu hadiseyi kelimelerle okuyucuya anlatmıştır. Bunun için şair önce bir meclis imajı oluşturmuştur. Mecliste etrafın güzel kokması için micmer içinde sandal ağacı yakılmaktadır. Bu adet her mecliste uygulanmaktadır.(Bahadır:219) Micmer içinde güzel koku verdiği için genellikle sandal ya da ud ağacı yakılmaktadır. Sıradan gibi gözükken bu durum “padişahın adalet micmeri” terkiibiyle birden bire değişmektedir. Bu terkiiple beraber beyit akıllara Kanunî dönemi şarap yasağını ve padişahın verdiği emirle Galata'da bulunan gemileri – ki beyitte yer alan sandaldan kasıt budur- yaktırması olayını getirmektedir.

Bâkî'nin bir gazelinden alınan aşağıdaki beyitler, Kanunî Sultan Süleyman'ın uygulattığı şarap yasağı üzerine yazılmıştır. Gazel baştan sona tarihî kaynaklarda şarap yasağı dönemi ile ilgili anlatılanlarla paralellik göstermektedir. Bâkî'nin bu gazeli divan şairlerinin hayattan kopuk olmadığını göstermesi açısından önemlidir.

Reh-i mey-hâneyi kat' itdi tîg-i kahrı sultânuñ

Su gibi arasın kesdi Sıtanbûl u Kalâtânuñ (Bâkî, g. 279/1)

Padişahın kahr kılıcı meyhane yolunu kesti. İstanbul ve Galata'nın arasını birden bire su gibi kesti.

Şairin “padişahın kahr kılıcı meyhane yolunu kesti” şeklinde bir ifade kullanmasının sebebi o dönemde uygulanmaya başlayan şarap yasağıdır. Beyitte kılıcın ceza ve adaleti, “kahr” kelimesinin ise padişahın şarap yasağı sırasında ve yasağa uymayanlara karşı izlediği yolu göstermektedir. Şairin İstanbul ve Galata isimlerini özellikle kullandığı söylenebilir. Çünkü şair bu yerlerin ismini kullanarak İstanbul'a şarap getiren gemilerin Galata'da yakalandığını anlatmak istemiştir. Şair gemilere ne olduğunu ise ikinci beyitte anlatmaktadır.

Miyân-ı âb u âteş oldı cây-ı keşf-i sahbâ

Baturdı rüzgâr âyîn-i ‘ayşın bezm-i rindânuñ (Bâkî, g. 279/2)

Şarap gemisinin yeri, ateşin ve suyun ortası oldu. Rüzgâr rintlerin meclisinin eğlence ayinini batırdı(mahvetti.)

Şair birinci beyitte anlatmaya başladığı olay örgüsünü burada devam ettirmektedir. Şair şarap gemilerinin yerinin ateşin ve suyun ortası olduğunu söylemektedir. Bu ifade tarihî gerçeklerle bire bir aynıdır. Daha önce de bahsedildiği gibi Kanunî, İstanbul’a şarap getiren gemileri Galata’da yaktırmıştır. Şair bu yüzden şarap gemilerinin yerini tarif ederken ateşin ve denizin ortası tanımını kullanmıştır. İkinci mısradaki şair “keştî” kelimesinin kadeh anlamını kastederek meclis kelimesini kullanmış ve rüzgâr yani şarap yasağı tarafından mahvolmuş bir meclis imajı çizmeye çalışmıştır. Yine “baturdı” ifadesiyle Bâkî meclislerin başına gelenlerle gemilerin başına gelenler arasında bir anlam ilişkisi oluşturmaya çalışmıştır.

Yakan âb üzre âteş sanmañuz keştî-i sahbâyı

Şu‘â’-i tîg-i kahrından tutuşdı şeh Süleymânuñ (Bâkî, g. 279/3)

Şarap gemisini su üstünde yakanın ateş olduğunu sanmayın. O Sultan Süleyman’ın kahır kılıcının ışından tutuştu.

Bu üç beyit âdeti birbirini tamamlamaktadır. Şair, ikinci beyitte gemilerin yandığını söylemekteyken üçüncü beyitte gemilerin niçin yandığını ifade etmiştir. Bâkî burada şairliğini konuşturup hüsn-i talil yapmış ve şarap gemilerin su üstünde yanma sebebinin ateş değil, Süleyman Şah’ın kahır kılıcının ışını olduğunu söyleyerek konuyu şarap yasağına bağlamıştır.

Hilâl-âsâ fûrûzân oldı bahr-i nîl-gûn üzre

Şafaktan dem urur âb-ı şarâb-âlûdı deryânuñ (Bâkî, g. 279/4)

Denizin şarapla karışmış suyu, lacivert renkli deniz üzerinde şafaktan dem vuran hilal gibi parladı.

Bu beyitte Bâkî gemilerin yakılması ve sonrasında gemilerin batmasının ardından meydana gelenleri anlatmaktadır. Şair denizin suyunu şarapla karışık olarak betimlemiştir. Bu ifadeden anlaşılabilir tek şey, gemilerden suya karışan şarap miktarının çok fazla olduğu ve şarabın renginin denizin gece vakti lacivert görünen sularından ayırt edilebildiğidir.

Geçürmezler bogazdan katraca âb-ı Mesihâyı

Yasağı âdem öldürmez mi hey sûfi Kalatânuñ (Nev’î, g. 257/2)

(Şarap) yasağı boğazdan zerre kadar şarap geçmesine izin vermez. Ey sufi, yasadak zamanında Galata’ya gitmek adamın öldürülmesine sebep olmaz mı?

(Şarap) yasağı Boğaz'dan zerre kadar şarap geçirilmesine(taşınmasına) izin vermez. Ey sufi, yasak zamanında Galata'ya gitmek adamın öldürülmesine sebep olmaz mı?

Şair yukarıdaki beyitte o dönem uygulanan şarap yasağını detaylı bir şekilde açıklamıştır. Şair, Galata'nın Hıristiyan ve diğer gayr-i müslimlerin yaşadığı yer olması sebebiyle orada şarap içilebildiğini ama şarap yasağı sebebiyle bunun mümkün olmadığını söylemiştir. Ayrıca şarabın Galata'ya İstanbul Boğazı yoluyla geldiği veya şarap içmek isteyenlerin oraya boğaz yoluyla ulaştıkları düşünüldüğünde beyitte kullanılan "boğaz" kelimesinin anlamı daha iyi anlaşılır. Şair şarap dolu gemilerin boğazdan geçemediğini anlatmaya çalışmıştır. Boğaz kelimesi beyitte kullanılan sufi kelimesi ile değerlendirildiğinde ise karşımıza sufünün şarabı boğazından geçirmediği yani şarap içmediği anlamı çıkmaktadır. Son olarak beyitte şarap yasağının cezasından bahsedilmiş ve şarap içenin öldürüleceği anlatılmıştır.

C. Müzik Aletlerinin Yakılması ya da Suyu Atılmasını Anlatan Beyitler

A.Talat Onay eserinde Kanunî'nin şarap yasağı sırasında sadece şarabı değil eğlenceyi de yasak ettiğinden bahseder. Hatta bu yasak o dereceye ulaşmıştır ki sanat eseri olan müzik aletleri ya yakılmış ya da kırılarak denize atılmıştır.(Onay, 1999:420) Aşağıdaki beyitler şarap yasağını ve şarap yasağı sonrasında müzik aletlerinin başına gelenleri anlatmaktadır.

Esbâb-ı tarab seyl-i mey-i nâb ile gitdi

Âvâzı bogıldı giderek çeng ü rebâbuñ (Bâkî, g. 269/3)

Çalgı aletleri, şarap seli ile sürüklenip gitti. Bu sebeple çeng ve rebabın sesi bu selde boğuldu.

Bu beyit, Kanunî'nin meşhur şarap yasağında sadece şarabın değil eğlencenin de yasaklandığını net bir şekilde anlatmaktadır. Şair bu defa şarap yasağını önüne her şeyi katıp yok eden bir sele benzetmiştir. Bu selde müzik aletleri sürüklenip gitmiştir. Dönemin en meşhur sazları olan çeng ve rebab da bu selde sürüklenmiş ve sesi giderek kaybolmuştur. Şairin beyitte kullandığı "boğıldı" ifadesi akıllara padişahın musiki aletlerinin bazılarını denize attırıldığını getirmektedir.(Onay:420)

Semâ'-ı çeng ü nây u devr-i sâgar devleti döndi

Safâsın süre gör ey sûfi-i sâlûs devrânûñ (Bâkî, g. 279/5)

Ney ve çengin dönerek dans edişi ve kadehin devredişi bizden yüzünü döndürdü. Ey ikiyüzlü sufi artık zamanın safasını süregör.

Yukarıdaki beyitte Bâkî, yasağın boyutunun ilerlediğini anlatmaktadır. Bilindiği üzere Kanunî şaraptan sonra eğlenceyi de yasaklamış ve musikî aletlerini

kırdırılmış ya da yaktırmıştır. Şair bu durumu beytinde ney ve çengin dönerek dans edişi ile kadehin dönerek devretmesi ve feleğin dönüş hareketi arasındaki ilişkilerle anlatmaya çalışmıştır. Ney ve çeng ve kadeh eğlence meclislerinin olmazsa olmazıdır(Bahadır:219). Ama artık talih yani devlet dönmüştür. Bunun anlamı artık meclislerin olmayacağıdır. Şair “sufi” kelimesini seçerek de yukarıdan beri bahsettiğimiz “gammazlar” ifadesini farklı bir şekilde tekrarlamaktadır. Sufi artık şarap yasak olduğu için rahat edecek ve keyif sürecektir.

Görüldüğü üzere Kanunî'nin uygulattığı yasak sadece şarap içmeyi değil aynı zamanda şarapla birlikte anılan “ıyş ü nûş”u da yasaklamıştır.

Ç. Şarap Yasağı Sebebiyle Farklı Mükeyyifler İçilmesini (Esrar-Kahve) Anlatan Beyitler

Şarap yasağının sosyal hayat içindeki bir diğer etkisi de şarap içenlerin ceza korkusuyla kendilerini şaraptan uzak tutarak sarhoş olabilmek için başka içecekler aramasıdır. Şarabın yasaklanmasıyla birlikte esrar sarhoş olmak isteyenlerin baş tacı haline gelmiştir. Bunun yanında kahve de şarap yasağında ön plana çıkan içeceklerdendir.

Keyfiyyet-i esrâra dōşendi hep zürefâ

Yârân ayagin almada hayrân mey-i nâbuñ (Bâkî, g. 269/2)

Zarif insanlar hep esrar keyfine düştüler. Dostlar saf şarabın hayranı olarak eline kadeh almaktadır.

Zarif insanlar hep esrar keyfine düştüler. Dostlar hayran olup kendinden geçerek saf şarabın itibarını düşürmede.

Yukarıdaki beyit ise şarap yasağının farklı bir boyutunu gözler önüne sermektedir. Şarap yasağı olunca sarhoş olmak isteyen insanlar farklı yöntemler denemekteydiler. Bunların başında çeşitli uyuşturucu maddeler geliyordu. “Esrar ” bu maddelerin en ön sırasında yer alıyordu. Hatta seyyahlar uyuşturucu madde kullanım sebebini şarap yasağına bağlamaktaydılar.(And, 2009:174) Bâkî beytini işte bu sosyal gerçek ışığında kurmuştur. Beyitte şair, zarif insanların esrar keyfine düştüğünü anlatmaktadır. Bunun sebebinin adı geçmemesine rağmen şarap yasağı olduğunu ikinci mısradan yer alan “mey-i nâb, ayak almak” ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Gubâr-ı zerk idüpdür tîre baht-ı âb-ı engûrı

Safâlar sürse demdür kahve-nûşânı Karaman'ıñ (Nev'î, g. 257/4)

İki yüzlülük tozu ile üzüm suyunun bahtını kararttılar. Karamanın kahve içenleri(nin) (şimdi) safa sürme zamanıdır.

Şair bu beyitte yine Baki ile aynı fikirdedir. Şair de Baki gibi şarabın yasaklanma sebebini ikiyüzlülüğe bağlamaktadır. Yani yasak Kanuni'nin etrafındaki insanların padişahı etkilemesi sonucu başlamıştır. Beyitte şair şarabın bahtının iki yüzlülük tozuyla karartıldığını anlatmıştır. Şairin “iki yüzlülük tozu”ndan kastının toz halinde olması ve ikinci mısradaki adının geçmesinden hareketle “kahve” olması mümkündür. Bu durumda kahve içenlerin ve Osmanlı'da kahve satanların şarap yasağını destekledikleri fikri ortaya çıkmaktadır.

Kahveye tebdil idüp câm-ı şarâbuñ lezzetin

Bagladılar savt ü nakşuñ yirine efsâneyi (Nev'î, g. 469/2)

Şarap kadehinin lezzetini kahveyle değiştirip musiki eğlencesinin yerine efsane anlatmaya başladılar.

Nev'î yukarıdaki örnekler de göz önüne alındığında şarabın açık düşmanı ve yasağın sebebi olarak kahveyi ve kahveden kazanç sağlayanları göstermektedir. Şair bu beyitte de şarap meclisi ile kahve içilen yerler arasındaki farkları anlatarak şarap yasağını dile getirmektedir. Şarap meclislerinin olmazsa olmazı musiki eğlencesidir. Kahvehanelerde ise efsaneler anlatılarak eğlenceler düzenlenmekteydi. Şair “bağladılar” kelimesini kullanarak hem bir musiki terimi olan “nakş bağlamak”ı hem de “men etme, yasaklama” anlamını kastederek şarabın ve musiki meclislerinin yasaklanıp yerine kahve içilerek efsane anlatılan kahvehanelerin yayıldığını anlatmaktadır.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Hazırlanan çalışma 16. yüzyılın belli başlı divanlarında “şarap yasağı” konusunu irdelenmiş ve bu konunun şiirlere nasıl yansıdığını ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmanın ilk iki bölümünde şarap yasağının şiirlerde dinî merkezli değil, daha çok “şarap-ceza” ilişkisi çerçevesinde işlendiği görülmüştür. Genel olarak bakıldığında “şarap-ceza” kavramı da İslam'da mevcut şarap yasağının bir sonucudur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde şarap yasağı bir yönüyle toplum içinde de kendine yer edinmiştir. İslam'ın ve yasağı uygulayanların toplum üzerindeki yaptırım gücü ve caydırıcı etkisi kullanılarak şarap içilmesi engellenmeye çalışılmıştır. Bu toplumsal olaylar da şairlerin şiirlerine yansımıştır.

Kanunî Sultan Süleyman'ın şarap yasağının konu edildiği son bölümde ise uygulanan yasağın İslamî kurallar dışında daha farklı bir boyutunu gözler önüne sermektedir. Buradaki başlıca fark, uygulanan şarap yasağının sadece Müslümanları değil gayr-i Müslimleri de kapsamasıdır. Bilindiği üzere dinî yasak sadece Müslümanları kapsıyor gayr-i Müslimlere bir yasak getirmiyordu. Bu yasak şarap içmenin yanı sıra şarap üretmeyi ve şaraplık üzüm yetiştirmeyi bile kapsamaktaydı. Bu durum da İslamî yasağın içeriğinde mevcut değildir. Çalışma

sırasında padişahın uyguladığı şarap yasağının İslamî yasağın aksine toplumda hemen her kesimi etkilediği görülmüştür. Şarabın ardından eğlencenin ve müzik aletlerinin yasaklanması, şarap içenlerin farklı mükeyyiflere yönelmesi, kahvehanelere olan revacın artması, üzüm bağlarının sökülmesi gibi olaylar toplumda meydana gelen değişikliğin basit örnekleri niteliğindedir.

“Şarap” kavramının klasik şiirin ayrılmaz bir parçası olduğu düşünüldüğünde “şarap yasağı” ile ilgili konuların şiire girmesinin şaşırtıcı olduğu söylenemez. “Şarap yasağı” sebebiyle toplumda meydana gelen değişiklikleri şairlerin eserlerinde, değişikliğe paralel bir şekilde görebilmek ise gerçekten önemlidir. Çünkü bu izleri şiirlerde görebilmek klasik şiirin hayatla ne kadar iç içe olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

KAYNAKÇA:

- AK, Coşkun, *Muhibbî Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1987.
- AKBULUT, İlhan, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Ankara 2003, C.52 Sayı:2, s. 167-181.
- AKYÜZ, Kenan, *Fuzûlî Dîvan*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1958.
- ALTINTAŞ, Hayrani, “İslam Düşüncesinde Tasavvuf”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.27, Ankara, 1985, s. 111- 122.
- AND, Metin, *16. Yüzyılda İstanbul Kent-Saray-Günlük Hayat*, YKY, İstanbul, 2011.
- ANDREWS, Walter, *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı*, (Çev: Tansel Güney), İletişim Yay., İstanbul, 2000.
- ARSLAN, Mehmet, *Aynî – Sâkinâme*, Kitabevi, İstanbul, 2003.
- BAHADIR, Savaşkan Cem, *16. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Şarap Ve Şarapla İlgili Unsurlar*, (İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2012.
- BAKTİR, Mustafa, “İçki”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DIA), C. XXI, TDV. Vakfi Yay., İstanbul 2000, s. 459.
- BANARLI, Nihad Sâmi, *Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2004.
- BAYINDIR, Abdülaziz, “İslam Açısından Sarhoş Edici İçkiler”, İslam Medeniyeti Mecmuası, C.4, İstanbul, s.3-17.
- BOZKURT, Nebi, “İçki”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DIA), C. XXI, TDV. Vakfi Yay., İstanbul 2000, s. 455-456.

BOZKURT, Nebi, “Meclis”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DIA), C. VIII, TDV. Vakfi Yay., İstanbul 2000, s. 241-243.

BURNABY, Fred, *At Sirtında Anadolu*, İletişim Yay., İstanbul, 2005.

BUSBECQ, O. Ghislain De, *Türk Mektupları*, Özgü Yay., İstanbul, 2002.

BROQUIERE, Bertrandon, *Bertrandon de la Broquiere'nin Deniz Aşırı Seyahati*, (çev. İlhan Arda, Eren Yay.), İstanbul, 2000.

CANIM, Rıdvan, *Türk Edebiyatında Sâkînâmeler ve İşretnâme*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.

CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yay., İstanbul, 2009.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, *Necâtî Bey Dîvânı'nın Tahlili*, İ.Ü.E.F İstanbul, 1971.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, *Yahyâ Bey Dîvânı*, İ.Ü.E.F. Yayınları, İstanbul, 1977.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, *Helâkî Divanı*, İ.Ü.E.F. Yayınları, İstanbul, 1982.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmet- TANYERİ, M. Ali, *Zatî Divanı C.III*, İ.Ü. Edb. Fak. Yayınları, İstanbul, 1987.

DEMİRCİ, Kürşat, “İçki”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DIA), C. XXI, TDV. Vakfi Yay., İstanbul 2000, s. 457-458.

DEURASEH Nurdeen, “İslâm Hukuku Alkollü İçkinin Tedavi Amaçlı Kullanılmasına Müsaade Etmiş midir?”, çev. Abdullah Çolak, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C: VIII, 2008, sayı: 4, s. 191-206

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 1999.

DİLÇİN, Cem, “Fuzulî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi,” D.T.C.F. Türkoloji Dergisi, C.IX/1, Ankara, 1991, s.43-98.

DOĞAN, Muhammet Nur, *Fuzûlî'nin Poetikası*, Yelkenli Yay., İstanbul, 2009.

DOĞAN, Muhammet Nur, *Fatih Divanı ve Şerhi*, Yelkenli Yay., İstanbul, 2006.

DOĞAN, Muhammet Nur, *Eski Şiirin Bahçesinde*, Alternatif Düşünce Yayınevi, İstanbul, 2005.

DOĞAN, Muhammet Nur, “Divan Şiirinde “Şarap” Metaforları”, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi 2009. s.71.

ERKAL, Abdülkadir, “Divan Şiirinde Afyon ve Esrar”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Erzurum, S. 33, 2007, s.25-61.

İNALCIK, Halil, Has-bağçede ‘Aş u Tarab- Nedimler Şairler Mutribler, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2011.

KANAR, Mehmet, Farsça-Türkçe Sözlük, Deniz Kitabevi, İstanbul, 2000.

KARAHAN, Abdülkadir, Kanunî Sultan Süleyman Çağı Şairlerinden Fıganî ve Divançesi, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1966.

KARAHAN, Abdülkadir, *Fuzûlî: Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1949.

KARAHAN, Abdülkadir, *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*, İ.Ü.E.F.Yay., no.2659, İstanbul, 1980.

KARAHAN, Abdülkadir, “Ramazan Edebiyatı ve Ramazaniyyeler”, Diyanet Dergisi, C.26, İstanbul, s. 95-100.

KAZAN, Ramazan, “Alkollü ve Uyuşturucu Maddelere Karşı İslam’ın Tavrı”, S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.8, Isparta, 2001, s.121-136.

KOÇU, Reşad Ekrem, Eski İstanbul’da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri, Doğan Kitap, İstanbul, 2002.

KORTANTAMER, Tunca, “**Sakinamelerin Ortaya Çıkışı** ve Gelişimine Genel Bir Bakış” Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, C.II., İzmir, s.81-90.

KURNAZ, Cemal, *Hayâli Bey Divanı Tahlili*, M.E.B. Yay., İstanbul, 1996.

KÜÇÜK, Sabahattin, *Bâkî Divanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.

LEVEND, Âgâh Sırrı, *Dîvân Edebiyatı: Kelimeler, Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, 4.bs., Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984.

MACİT, Yüksel, “Yiyecek İçeceklerde Haram-Helallığın Kriteri ve Bu Konuda Arap Kültürünün Etkisi”, Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2002, s.265-271.

MANSEL, Philip, *Konstantiniyye Dünyanın Arzuladığı Şehir 1453-1924* (çev: Şerif Erol) Everest Yayınları, 2011.

PİTTE, Jean-Robert, *Şarapve Din*,(çev. Esra Özdoğan), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006.

ÖZDEMİR, Hasan, “Şarabın İcadı ve Dört Vasfı”, Türkoloji Dergisi, C. XI, Ankara Üniv. Bas., Ankara 1993, s. 135-160.

RÛDÂNÎ, *Büyük Hadis Külliyyatı Cem‘u'l-fevâid*, (çev: Naim Erdoğan), İz Yayıncılık, İstanbul, 2012.

SARAÇ, M.A.Yektâ, “Tasavvuf Edebiyatına İçki Kavramına Giriş ve Yunus Emre Örneği”, *İlmi Araştırmalar*, S.10, 2000, s.135-154.

ŞAHİN, Esmâ, *Bâkî Divanı'na Göre 16. yüzyıl Osmanlı Toplum Hayatı*, (İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2011.

ŞAHİN, Esmâ, “Osmanlı Şiirinde Şaraba Rehin Verme Metaforu”, *Yücel Dağlı Anısına*, Turkuaz, İstanbul, 2011.

ŞENTÜRK, A. Atilla, *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, YKY, İstanbul, 1999.

ŞENTÜRK, A. Atilla, *Sûfi Yahut Zâhid Hakkında*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1996.

ŞENTÜRK, A. Atilla, "Osmanlı Şairlerinin Gözlemciliği ve Klasik Edebiyatımızda Realiteye Dair", *Dergâh*, nr. 41, Temmuz 1993, s. 8-10.

ŞENTÜRK, A. Atilla, "Klasik Osmanlı Edebiyatı Işığında Eski Âdetler ve Günlük Hayattan Sahneler II" *Türk Dili*, Ağustos 1993, nr. 500, s. 211-223.

TARLAN, Ali Nihat, *Zatî Divanı C. I-II*, İ.Ü.E.F. Yay., İstanbul, 1970.

TEVFİK, Mehmed, *İstanbul'da Bir Sene*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

TOPRAK, M. Faruk, “Arap Şiirinde Adı Geçen Şarap Adları ve Bazı Hamriyyat Terimleri” *EKEV Akademi Dergisi*, C.: II, sayı: 3, 2000, s.169-194

TOSUN, Musa, “İçki”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. XXI, TDV. Vakfı Yay., İstanbul, 2000, s. 462-464.

TOURNEFORT, Josep De, *Tournefort Seyahatnamesi*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.

TULUM, Mertol/ TANYERİ, M. Ali, *Nev‘î Divan*, İ.Ü.E.F.Yay., 1977.

TUNAŞAR, Seyhun, *Ortaçağ İslam Dünyasında Şarap*, Piramit Yay., Ankara 2005.

TURAN, Selami, “Divan Şairlerinin Zevrak Etrafında Oluşturdukları Benzetme Dünyası”, *Turkish Studies*, V. 4/2, 2009 s.1039-1071.

UHRİ, A. Ahmet, “Şarabın Tarihi”, *Bilim ve Ütopya*, Sayı:85, Bilimsel Yay., İstanbul 2001, s. 68-75.

YILDIRIM, Mustafa, “İslam Hukukunda İçki İçme Suçu ve Cezası”, *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.14, İzmir, s. 31-52.

